

ตีความและคำอธิบายใหม่เกี่ยวกับจารึก

วัดส่องคบ 1*

จุฬารังสรรค์ ภิรมย์อนุภา

บทคัดย่อ

จารึกส่องคบ 1 เป็นจารึกลานทอง อักษรขอม – ภาษาไทย ชุดค้นพบที่วัดส่องคบ อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท กล่าวถึงขุนเพชรสุร เจ้าเมืองชัยสถานและครอบครัวทำบุญ

จากเนื้อหาของจารึกวัดส่องคบ ทำให้เราทราบได้ว่าจารึกหลักนี้เป็นจารึกที่มีความสัมพันธ์กับลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง ได้ให้รายละเอียดว่า เมืองชัยนาทแต่เดิมน่าจะมีชื่อว่า เมืองชัยสถาน ซึ่งขุนเพชรสุร ได้สถาปนาพระมหาธาตุประจำเมืองชัยสถาน จึงทำให้หน้าเชื่อว่า เมืองชัยสถานน่าจะได้รับการยกสถานะภาพให้เป็นเมืองในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20

Abstract

Songkop Inscription No. 1 is a gold sheet carved in Khmer – Thai alphabet. It was discovered at Wat Songkop, Muang District, Chainart. The text found involved Khun Phetsan, the ruler of Chayasatan and his family. The content of the inscribed text was related to the lower Chaopraya Plain. It showed that the old name of Chainat was Chayasatan. Khun Phetsan ordered the establishment of Phra Mahatat of Chayasatan city. It is believed that Chayasatan city may have earned the city status in the 14th century A.D.

บทนำ

วัดส่องคบ ตั้งอยู่ที่ ตำบลท้ายเมือง อำเภอเมือง จังหวัดชัยนาท บริเวณริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา จากข้อมูลก่อนปี พ.ศ. 2500 ได้ระบุว่า ที่วัดแห่งนี้ยังมีซากโบสถ์ ปรางค์ และเจดีย์¹ หากแต่ในรายงานที่ได้รับการตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ. 2537 ระบุว่าไม่ปรากฏซากโบราณสถานแต่ประการใด²

* บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง โบราณคดีแม่น้ำน้อย ระยะที่ 1 วัดพระบรมธาตุและเมืองชัยนาทโบราณ (ส่วนที่ผู้เขียนรับผิดชอบคือ จารึกที่พบในเมืองชัยนาท) ภายใต้ทุนวิจัยจากสำนักพิมพ์มติชน

¹ ชิน อยู่ดี . (2500). โบราณวัตถุสถานทั่วพระราชอาณาจักร. หน้า 24.

² กรมศิลปากร. (2537). ทะเบียนโบราณสถานในเขตหน่วยศิลปากรที่ 1. หน้า 600.

จากข้อมูลในช่วง พ.ศ. 2494 - 2495 พระครูบริรักษ์บรมธาตุ¹ เจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ จังหวัดชัยนาท ทำการขุดค้นที่เจดีย์องค์หนึ่งในวัดสองคบ (ร้าง) หลังเมืองชัยนาทเก่า พบจารึกบนแผ่นโลหะ ประมาณ 10 แผ่น และได้มอบให้แก่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2495² ปัจจุบัน จารึกที่ได้จากวัดสองคบทั้งหมดถูกเก็บรักษาอยู่ในห้องมหัศจรรย์ หมู่พระวิมาน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร

จารึกจากวัดสองคบมีหลายแผ่น หากแต่จารึกวัดสองคบ 1 เป็นจารึกที่มีเนื้อหามากที่สุดและสำคัญที่สุด ดังนั้นผู้เขียนจึงเลือกที่จะทำการอธิบายและบทนำจารึกหลักนี้เสียใหม่

ลักษณะจารึก

จารึกลานทองแผ่นนี้มีขนาดความกว้าง 4.3 เซนติเมตร ยาว 23.3 เซนติเมตร ใช้อักษรขอม - ภาษาไทย ปรากฏข้อความทั้ง 2 ด้าน ด้านที่ 1 มี 9 บรรทัด ด้านที่ 2 มี 6 บรรทัด เลขทะเบียนของหอสมุดแห่งชาติ คือ ชน.13 ในประชุมศิลาจารึกนับเป็นหลักที่ 48 และทะเบียนโบราณวัตถุของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เลขที่ 44/ 2499 ปัจจุบันจัดแสดงอยู่ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร

การศึกษาในอดีต

เมื่อทางกรมศิลปากรได้รับมอบจารึกวัดสองคบแล้วจึงได้มอบให้ ฉั่ว ทองคำวรรณ อ่านแปล และได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสารศิลปากร ตั้งแต่ พ.ศ. 2502 เรียกจารึกหลักนี้ว่า “คำจารึกอักษรขอม ภาษาไทย บนลานทอง” ในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 ใน พ.ศ. 2508 เรียก “จารึกลานทองวัดสองคบ”

ต่อมาใน พ.ศ. 2526 เจ้าหน้าที่งานบริการหนังสือภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ³ (ชื่อหน่วยงานในสมัยนั้น) ได้ทำการอ่านจารึกที่ได้จากวัดสองคบเพิ่มเติมจาก ฉั่ว ทองคำวรรณ จนครบทั้งหมด โดยมีการตีพิมพ์ในหนังสือ จารึกในประเทศไทย เล่มที่ 5 เมื่อปี พ.ศ. 2529 แล้วกำหนดเรียก “จารึกลานทองวัดสองคบ” ใหม่ว่า “จารึกวัดสองคบ 1”

ใน พ.ศ. 2545 กรมศิลปากรได้รวบรวมจารึกจากวัดสองคบรวมพิมพ์ใหม่ในหนังสือปกิณกะศิลปวัฒนธรรมเล่มที่ 8 แต่ในการพิมพ์ครั้งนั้นยึดถือตามที่พิมพ์ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่มที่ 5 ทุกประการ โดยไม่มีการแก้ไขและทำคำอธิบายเพิ่มเติม และเมื่อในต้นปี พ.ศ. 2561 ศานติ ภัคดีคำ และ นวรัตน์ ภัคดีคำ ได้ตรวจสอบชำระคำอ่านและจัดทำคำอธิบายใหม่⁴ แต่ส่วนใหญ่ยังเหมือนกับที่ ฉั่ว ทองคำวรรณ อธิบายไว้

¹ พระครูบริรักษ์บรมธาตุ (นวม สุตตตเถร) ภายหลังได้เลื่อนสมณศักดิ์ที่ พระชัยนาทมุนี อดีตเจ้าอาวาสวัดพระบรมธาตุ ชัยนาทและอดีตเจ้าคณะจังหวัดชัยนาท

² คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์. (2508). *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3*. หน้า 57.

³ กรมศิลปากร. (2529). *จารึกในประเทศไทย เล่มที่ 5*. หน้า 85, 96, 145.

⁴ ศานติ ภัคดีคำ และ นวรัตน์ ภัคดีคำ. (2561). *ประวัติศาสตร์อยุธยาจารึก : จารึกสมัยอยุธยา*. หน้า 111 - 120.

จารึกวัดสองคบ 1 ไม่ใช่จารึกสุโขทัย

ในอดีต สุรณี แก้วกลม ได้เสนอว่าจารึกวัดสองคบเป็นจารึกสมัยสุโขทัย โดยที่ไม่ได้ให้เหตุผลว่าเหตุใดจึงกำหนดเช่นนั้น¹ ทั้งนี้อาจจะเป็นพิจารณาจากรูปแบบอักษรเป็นสำคัญ

หากแต่ในจารึกในประเทศไทย เล่ม 5 ได้กำหนดให้จารึกวัดสองคบ 1 เป็นจารึกสมัยอยุธยา ซึ่งตามในความเห็นของผู้เขียนคิดว่า จารึกจากวัดสองคบ 1 ควรนับเป็นจารึกอยุธยาทั้งนี้เพราะ

1. แม้ว่าจากการศึกษาของ สุรณี แก้วกลม จะได้แบ่งกลุ่มจารึกไว้ คือ จารึกสุโขทัย (พ.ศ. 1762 – 1981) และ จารึกอยุธยาตอนต้น (พ.ศ. 1893 – 2112)²

แม้ว่าจารึกวัดสองคบ 1 จะไม่ปรากฏปีศักราชอย่างชัดเจน หากแต่ข้อความที่กล่าวว่า ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก ซึ่งสันนิษฐานว่าตรงกับปี พ.ศ. 1951 ก็สามารถที่จะกำหนดให้เป็นจารึกอยุธยาตอนต้นได้ด้วยเช่นเดียวกัน

2. พื้นที่ที่พบจารึกจากวัดสองคบคือเมืองชัยนาท ซึ่งจากหลักฐานฝ่ายพระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง เมื่อกล่าวถึงดินแดนที่อยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของพระองค์ ดังปรากฏในศิลาจารึกวัดตาเถร ชิงหนัง (หลักที่ 46) อายุ พ.ศ. 1947 ซึ่งมีอายุเก่ากว่าจารึกวัดสองคบ 1 อย่างน้อย 4 ปี ในบรรทัดที่ 8 กล่าวว่า “เป็นชนขอบพระบางเป็นแดน” ซึ่งหมายความว่า เมืองพระบางหรือเมืองนครสวรรค์เป็นขอบแดนทางใต้ของพระมหากษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง ดังนั้นจึงเป็นจุดที่ชี้ว่าเมืองชัยนาทไม่ใช่เมืองที่อยู่ภายใต้สุโขทัย

3. เนื้อความในจารึกวัดสองคบ 1 กล่าวถึงการทำบุญของขุนเพชฌุสรา ณ เมืองศรีสุพรรณภูมิ นครพระราม และ ศรีอโยธยา ซึ่งเป็นเมืองในกลุ่มแม่น้ำภาคกลางตอนล่าง ดังนั้นจึงไม่น่าที่จะทำให้คิดว่าขุนเพชฌุสราไม่ใช่คนในแถบกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนแต่ประการใด

หากแต่การที่พื้นที่บริเวณเมืองชัยนาทได้พบจารึกที่มีรูปอักษรคล้ายกับอักษรที่ใช้กันในแถบภาคกลางตอนบนนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นการหลั่งไหลของรูปแบบอักษร

การกำหนดอายุจารึกวัดสองคบ 1

แม้ว่าใน ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 5 ของจารึกแผ่นนี้ปรากฏข้อความที่ว่า “ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก” ซึ่งนักวิชาการรุ่นก่อนตีความว่าตรงกับปี จ.ศ. 770 (พ.ศ. 1951) ในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่ายังอยู่ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี หากแต่ผู้เขียนกลับมองจากอายุของจารึกแผ่นนี้ที่แท้จริงไม่ใช่ศักราชดังกล่าว ทั้งนี้เพราะ ข้อความในบรรทัดดังกล่าวถึงขุนเพชฌุสราได้เป็นเจ้าของแต่ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก ถ้าพิจารณาแล้วจะสามารถตีความว่า เป็นข้อความที่เล่าเรื่องเหตุการณ์ในอดีต อีกทั้งในบรรทัดที่ 6 กล่าวว่า “ธ เจ้าเมืองกระทำกุศลมาแต่กระโน้นในสุพรรณภูมิ” จึงยิ่งเป็นการย้ำให้เห็นว่าข้อความในบรรทัดที่ 5 เป็นเหตุการณ์ในอดีต

ผู้เขียนเห็นว่าแนวโน้มจารึกวัดสองคบ 1 อาจจะมีอายุอยู่ในราว พ.ศ. 1956 ทั้งนี้เพราะ จารึกเถรศรีเทพศิรินามหน้ 1 และ 2 ซึ่งปรากฏปี พ.ศ. 1956 แม้ว่าในจารึกจะเอ่ยถึงเจ้าเมืองแต่ไม่ออกนามว่ามีชื่ออะไร หากแต่ในจารึกกลับมีการออกชื่อบุคคลหลายคนปรากฏในจารึกวัดสองคบ 1 โดยเฉพาะแม่นางสร้อยและย่าออก จึงทำให้เกิดข้อคิดว่าจารึกทั้ง 3 แผ่นน่าจะทำขึ้นในคราวเดียวกัน

¹ สุรณี แก้วกลม. (2526). *อักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย*. หน้า 207–245.

² แหล่งเดิม. หน้า 15.

ความสำคัญของเมืองชัยนาท

จารึกที่พบที่วัดสองคบทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า เมืองชัยนาทเริ่มที่จะมีความสำคัญขึ้นในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 เหตุผลทั้งนี้เพราะ

1. จากหลักฐานในศิลาจารึกหลักที่ 1 ซึ่งมีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 19 และในพระราชปรารภของพระโอยการลักภาลูกเมีย ผู้คน ท่าน ซึ่งปรากฏปีศักราช พ.ศ. 1899 ได้กล่าวถึงเมืองแพกศรีมหาธาธา (อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทในปัจจุบัน) ส่วนร่องรอยหลักฐานโบราณวัตถุสถานที่เมืองแห่งนี้ที่มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19 ได้สะท้อนให้เห็นว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่ ในทางตรงข้ามศิลาจารึกหลักที่ 1 และในพระโอยการฉบับนี้ไม่ได้กล่าวถึงเมืองชัยนาทตรงบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาแต่ประการใด อีกทั้งที่บริเวณนี้ก็ไม่มีพบโบราณวัตถุสถานที่เก่าถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ดังนั้นจึงทำให้สันนิษฐานว่า พื้นที่บริเวณนี้ในช่วงระยะเวลาดังกล่าวคงจะเป็นชุมชนที่มีขนาดเล็ก

2. จากหลักฐานจารึกลักษณะโจร (หลักที่ 38) พบที่เมืองเก่าสุโขทัยซึ่งได้มีผู้เสนอว่า กษัตริย์ที่ปรากฏพระนามในจารึกหลักนี้คือสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแต่ครั้งที่ยังเสวยราชที่สุพรรณบุรี¹ หากข้อสันนิษฐานดังกล่าวถูกต้องก็จะส่งผลทำให้คิดต่อไปได้ว่า การที่ราชสำนักที่เมืองสุพรรณบุรีสามารถแผ่อำนาจขึ้นปกครองมาถึงลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนได้แล้ว ย่อมหมายความว่าเมืองชัยนาทที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาในครั้งนั้นก็ต้องอยู่ภายใต้อำนาจอธิปไตยของสุพรรณบุรีเช่นเดียวกัน เพราะเมืองชัยนาทเป็นทางผ่านจากสุพรรณบุรีขึ้นไปยังเมืองสุโขทัย

ต่อมาเมื่อศูนย์กลางอำนาจของอาณาจักรได้ย้ายจากสุพรรณบุรีมาที่กรุงศรีอยุธยาอย่างถาวร ในช่วงหลังรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชผลจึงทำให้พื้นที่บริเวณปากแม่น้ำน้อยตรงแยกแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองชัยนาทได้ทวีความสำคัญมากขึ้นตาม เพราะเป็นจุดควบคุมเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ อีกทั้งบริเวณพื้นที่จังหวัดชัยนาทยังมีทรัพยากรสำคัญคือ แร่เหล็ก จึงทำให้มีความสำคัญยิ่งขึ้น

ถ้าพิจารณาจากอายุของจารึกวัดสองคบซึ่งมีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ประกอบกับโบราณวัตถุสถานที่ปรากฏในบริเวณเมืองชัยนาทที่มีอายุช่วงระยะเวลานี้ จึงเกิดข้อสันนิษฐานได้ว่าพื้นที่บริเวณนี้ได้เริ่มที่จะพัฒนาเป็นเมืองขนาดใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว และต่อมาภายหลังเมืองแพกศรีมหาธาธาที่อยู่ลึกเข้าไปในแม่น้ำน้อยได้ค่อยๆ หดความสำคัญลง สำรับเมืองสรรคบุรีจะหมดความสำคัญลงราวช่วงหลังรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) เพราะ

1. ตามความในพระราชพงศาวดาร ครั้นรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช พระองค์ทรงโปรดให้เจ้ายี่พญาพระราชโอรสครองเมืองแพกศรีมหาธาธา แต่ในขณะเดียวกันบริเวณเมืองชัยนาทที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยามีขุนนางบรรดาศักดิ์ชั้นขุนเป็นผู้ปกครอง

2. จากความในพระราชพงศาวดารฉบับปลีกหมายเลข 2 / ก104 กล่าวถึงเหตุการณ์ช่วงหลัง พ.ศ. 1974 ที่ว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ได้ส่ง เจ้าพระยาแพกยกทัพไปช่วยราชการสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองพระนครหลวง² และเมื่อสมเด็จพระนเรศวรมหาราชสิ้นพระชนม์เจ้าพระยาแพกได้ครองเมืองสืบต่อ ในเอกสารออกพระนามพระองค์ว่า “พระราชโอรสทนายสมเด็จเจ้ากรุงพระนครหลวง”³ ดังนั้นจึงหมายความว่า ในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ยังมีการส่งพระราชโอรสไปครองเมืองแพก

¹ พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. (2545). ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์ สุโขทัย - อยุธยา. หน้า 83 - 84.

² M. Vickery. (1977, Jan). The 2/K.125 Fragment , A Lost Chronicle of Ayutthya. *Journal Siam Society* 65(1): 10.

³ Ibid. p. 36.

3. ในกฎมณเฑียรบาลซึ่งตราขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มาตราที่ 9 กล่าวถึงพระเจ้าลูกเธอกินเมืองต่างๆ ไม่ปรากฏชื่อเมืองแพรกศรีมหาธาธาแต่ประการใด ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าเมืองแพรกศรีมหาธาธาเริ่มลดสถานะแล้ว

นครพระราม ไม่ใช่ชื่อเดิมเมืองชัยนาท

ข้อความในจารึกวัดสองคอบ 1 กล่าวถึงขุนเพชฌุสารถได้ไปทำบุญที่ศรีสุพรรณภูมิ ศรีอโยธยา และนครพระราม ซึ่งเป็นข้อมูลที่กล่าวถึงเมืองสำคัญในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

ศรีสุพรรณภูมิในจารึกแผ่นนี้คือเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าจารึกแผ่นนี้ยังคงเรียกว่าสุพรรณภูมิ เหมือนกับจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ 1) ส่วนศรีอโยธยานั้นก็คือกรุงศรีอยุธยา ซึ่งชื่อนี้ยังปรากฏว่าใช้เรียกกรุงศรีอยุธยาจนมาถึงในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ ดังปรากฏในจารึกศรีสองรักจังหวัดเลย ดังนั้นนักประวัติศาสตร์จึงสันนิษฐานว่าเป็นชื่อที่ใช้เรียกมาจนถึงก่อนการเสียกรุงครั้งที่ 1¹

แต่ปัญหาที่ตามมาคือ นครพระราม คือเมืองใด จิตร ภูมิศักดิ์ ได้เสนอว่า นครพระรามคือ ชื่อเดิมของเมืองชัยนาท ทั้งนี้เพราะ จารึกวัดสองคอบ 1 พบที่ชัยนาทปรากฏชื่อ เมืองนครพระราม² ซึ่งผู้เขียนมีความเห็นแตกต่างออกไปว่า เมืองนครพระรามไม่ใช่ชื่อเดิมของเมืองชัยนาท เพราะ

1. ตามที่ ศานติ ภักดีคำ ได้เคยเสนอไว้ว่า นครพระราม คือ ลพบุรี ทั้งนี้เพราะ ในตำแหน่งเจ้าเมืองที่ปรากฏพระไอยการทหารหัวเมือง ฉบับที่เขียนในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ ปรากฏตำแหน่งออกพระนครพระราม เจ้าเมืองลพบุรี แท้ที่จริงคือ ออกพระนครพระราม³

อย่างไรก็ตามผู้เขียนมีความเห็นที่สนับสนุนว่า พระนครพระราม มีสิทธิ์ที่จะเพี้ยนมาเป็น พระนครพระรามได้ ทั้งนี้เพราะ ตำแหน่งปลัดเมืองสุโขทัยในพระไอยการฉบับที่ ศานติ ภักดีคำ อ้างถึงนั้นปรากฏนามว่า ออกพระกำแพงพระราม⁴ หากแต่ในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวันภาคที่ 19 วันศุกร์ ขึ้น 12 ค่ำ เดือน 5 จดไว้ว่า พระกำแพงพราหมณ์ปลัดเมืองสุโขทัย

อนึ่ง จากในช่วงพระราชปราชญ์ของพระไอยการลัทธิ ลูกเมียท่าน ตราขึ้นในปี พ.ศ. 1899 รัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 มีข้อความที่กล่าวว่า “เมืองเพชรบุรีเมืองราชบุรีเมืองสุพรรณบุรียสพงครองพลับแพรกศรีราชาธิราชนครพรหม” ชื่อเมืองที่กล่าวมาทั้งหมดในพระไอยการนี้ยกเว้นแต่สพงครองพลับที่ไม่สามารถระบุว่าเป็นเมืองใด ส่วนนครพรหมสามารถคิดไปได้ว่าเป็นพรหมบุรี แต่ถ้าจะคิดว่า “นครพรหม” คือ “นครพราหมณ์” ก็มีสิทธิ์ได้ด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะหัวเมืองที่ปรากฏเป็นเมืองขนาดใหญ่ หากแต่เมืองพรหมบุรีก็ไม่พบว่าเป็นเมืองขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับเมืองดังกล่าวข้างต้น อีกทั้งเมืองเหตุใดจึงไม่ปรากฏชื่อเมืองลพบุรีว่าอยู่ในขอบเขตที่สมาซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 โปรดให้สมเด็จพระรามศวรพระราชโอรสไปครอง

2. จากหลักฐานจารึกของทางลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนบนปรากฏเมืองที่ชื่อว่า รามเทพนคร ถ้าพิจารณาจากความหมายชื่อเมืองนี้มีความหมายเท่ากับ นครพระรามในจารึกวัดสองคอบได้

¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2533). ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย. ใน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี ของการขึ้นครองราชย์*. หน้า 106.

² จิตร ภูมิศักดิ์. (2526). *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา*. หน้า 106.

³ ศานติ ภักดีคำ. (2548). ศรีรามเทพนคร: สร้อยนามหรือชื่อเมือง. *ดำรงวิชาการ* 4(2): 156–170.

⁴ พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒน์ เกษมศรี. (2546). พระไอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมืองฉบับอยุธยา. ใน *ศรีษัทยาจารย์*. หน้า 335.

ด้วยเหตุที่ว่าในจารึกเขากบ (หลักที่ 11) ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 21 เอ่ยถึงชื่อ เมืองอโยธยาศรีรามเทพนคร จึงทำให้เชื่อกันว่า “รามเทพนคร” คือสร้อยนามอโยธยา หากแต่ในจารึกวัดศรีชุม (หลักที่ 2) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 57 ออกนามเมืองศรีรามเทพนคร ดังนั้นเรื่องที่ว่ารามเทพนครคือสร้อยนามอโยธยาจะตัดทิ้งไป

จากผลการศึกษาของ ศานติ ภักดีคำ ได้เสนอว่า จากข้อความในจารึกเขากบที่ ศรีรามเทพที่ สอริพริณาส หมายความว่า ศรพิรุณาสของพระนารายณ์ที่ไปตกที่บาดาล ซึ่งก็สอดคล้องกับตำนาน เมืองลพบุรีที่กล่าวถึงพระรามแผลงศรมาที่เมืองนี้¹

“ไชยสถาน” ชื่อเดิมเมืองชัยนาท

เนื่องจากข้อความในบรรทัดที่ 5 – 6 ของจารึกวัดสองคบ 1 ได้กล่าวถึง ขุนเพชฌุสารผู้เป็นเจ้าของ ได้ประดิษฐานพระศรีรัตนธาตุแห่งกรุงไชยสถาน ดังนั้นผู้เขียนจึงขอเสนอว่า เมืองชัยนาทในสมัยอโยธยา ตอนต้นมีชื่อว่า “ไชยสถาน” ทั้งนี้เพราะ

1. จารึกแผ่นนี้ค้นพบในเจดีย์ที่วัดสองคบ จังหวัดชัยนาท

2. จารึกวัดสองคบ 1 ได้กล่าวถึง ญาติขุนเพชฌุสารที่ร่วมอนุโมทนาบุญ ส่วนจารึกเถรศรีเทพศิริ มานนท์ 1, 2 แม้จะกล่าวถึงเจ้าเมืองโดยที่ไม่ระบุนาม แต่ก็ปรากฏชื่อญาติของขุนเพชฌุสารในจารึกทั้ง 2 แผ่น อีกทั้งจารึกทั้ง 2 นี้ก็พบที่วัดสองคบด้วยเช่นกัน จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าอย่างน้อยขุนเพชฌุสารและครอบครัวของท่านน่าจะอยู่บริเวณเมืองแห่งนี้

ชื่อเมือง “ไชยสถาน” ยังคงใช้สืบต่อมาจนถึงราวปลายพุทธศตวรรษที่ 20 น่าจะเชื่อได้ว่าชื่อ “ไชยสถาน” ยังคงต้องใช้ลงมาจนถึงในกลางแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทั้งนี้เพราะ ในยวนพ่าย กล่าวถึงตอนที่พระเจ้าติโลกราชยกทัพมายึดเมืองพิษณุโลก ก็ยังคงเรียกเมืองพิษณุโลกว่า “ชัยนาท”

สันนิษฐานว่าเมืองไชยสถานถูกเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองชัยนาท(จังหวัดชัยนาท ในปัจจุบัน) ในช่วงหลังปี พ.ศ. 2008 รัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ทั้งนี้เพราะ ในยวนพ่ายกล่าวถึงการก่อกำแพงเมืองพิษณุโลกหลังจากที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถลาผนวชซึ่งในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐ ระบุว่า พระองค์ลาผนวชใน ปี พ.ศ. 2008²

อนึ่ง ไม่มีหลักฐานใดที่ชี้ชัดได้ว่า เมื่อเมืองชัยนาท(สองแคว)ถูกเปลี่ยนมาเป็นพิษณุโลก เมืองไชยสถาน จะถูกเปลี่ยนมาเป็นชัยนาทในทันทีหรือไม่ หากแต่หลักฐานที่กล่าวถึงชื่อเมืองชัยนาทที่บริเวณปากแม่น้ำน้อย ตรงแยกแม่น้ำเจ้าพระยา ปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงเก่าฉบับหลวงประเสริฐว่า “ศักราช 915 ฉลุศก (พ.ศ. 2096) เดือน 7 นั้น แรกทำการพระราชพิธีมหัศจรรย์ สมเด็จพระมหาจักรพรรดิตำบล ไชยนาทบุรี”³ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าขบคิดว่า เหตุใดสมเด็จพระจักรพรรดิจึงมากระทำพิธีมหัศจรรย์ที่นี้

ขุนเพชฌุสารเจ้าเมืองไชยสถาน

หลักฐานในปัจจุบันเราไม่อาจที่จะทราบถึงประวัติของขุนเพชฌุสารได้ หากแต่พิจารณาจากบรรดาศักดิ์ ชั้นขุนซึ่งในสมัยอโยธยาตอนต้นกล่าวถึงว่าเป็นบรรดาศักดิ์สูงมาก ดังตัวอย่างเจ้าเมืองตะนาวศรีก็มีบรรดาศักดิ์

¹ ศานติ ภักดีคำ. (2548). เล่มเดิม. หน้า 166-167.

² กรมศิลปากร. (2549). พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ. หน้า 21.

³ แหล่งเดิม. หน้า 39.

เป็นที่ “ขุน”¹ ด้วยเช่นเดียวกัน อีกทั้งในจารึกแผ่นนี้ยังอ้างถึงพ่อตาชื่อ เจ้าขุนหลวงพ่อศรีแก้ว ซึ่งในปัจจุบันเราก็มิปรากฏหลักฐานที่เกี่ยวกับเจ้าขุนหลวงพ่อศรีแก้ว หากแต่ตำแหน่งเจ้าขุนหลวงน่าจะเป็นตำแหน่งที่สูง ทั้งนี้เพราะเปรียบเทียบกับข้อความในพระไอยการลักษณะเบตเสร็จ มาตราที่ 52 ระบุปี พ.ศ. 1903 ปรากฏขุนนางที่ชื่อว่า เจ้าขุนหลวงสพฤณครบาล ตำแหน่งเจ้าขุนหลวงยังคงใช้สืบมาจนถึงสมัยหลังเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 ดังปรากฏในตำราบรมราชูทิศ แต่ใช้กับตำแหน่งอัครมหาเสนาบดี²

อนึ่ง ถ้าเทียบกับพระนามเดิมของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพั่งว) ก็ชวนให้คิดว่า เจ้าขุนหลวงพ่อแก้ว อาจจะเป็นเชื้อพระวงศ์ได้ หรืออาจจะเป็นเจ้านคร ดังปรากฏในจารึกวัดเสด็จว่า “เจ้าขุนหลวงมหาเพียรประญา” ด้วยเหตุนี้ขุนเพชฌุสสารจึงต้องนับว่าเป็นมูลนายระดับที่สูงพอสมควรที่สังกัดข้างสุพรรณภูมิ (ดังเหตุที่ได้เสนอไปข้างต้น)

พระศรีรัตนธาตุแห่งกรุงไชยสถานไม่ได้อยู่วัดสองคอบ

จากข้อความในจารึกวัดสองคอบ 1 ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 5 กล่าวว่า “ธ เจ้าเมืองประดิษฐาพระศรีรัตนธาตุแห่งกรุงไชยสถาน” ปัญหาจึงเกิดขึ้นว่า พระศรีรัตนธาตุหมายถึงเจดีย์องค์ใด

นัยของคำว่า “พระศรีรัตนธาตุ” หมายถึง สถูปสถานสำคัญอันเป็นที่เก็บรักษาพระสารีริกธาตุ โดยมีได้จะต้องจำกัดว่าเป็นเจดีย์ทรงใด ทั้งนี้เพราะในจารึกวัดศรีชุม (หลักที่ 2) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 37 ว่า “พ่อขุนรามราชประชัญผู้ธรรมกอพระศรีรัตนมหาธาตุอันหนึ่งในศรีสีขนาลัย” และ ในด้านที่ 2 บรรทัดที่ 44 ของหลักเดียวกัน กล่าวว่า “พระศรีรัตนมหาธาตุเรียกชื่อมหิยังคณะเจดีย์

อนึ่ง ในจารึกที่ได้จากวัดสองคอบได้กล่าวถึงเจดีย์อยู่หลายครั้งจึงยิ่งเป็นการย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของพระศรีรัตนธาตุ และแม้ว่าจารึกที่กล่าวถึงพระศรีรัตนธาตุจะพบที่วัดสองคอบก็ตาม หากแต่ตำแหน่งของพระศรีรัตนธาตุก็หาได้อยู่ที่วัดสองคอบ แต่น่าจะอยู่ที่วัดพระบรมธาตุชัยนาทในปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะ

1. แม้ว่าตำแหน่งวัดพระบรมธาตุชัยนาทจะไม่ปรากฏจารึกที่ร่วมสมัยกับจารึกที่ได้จากวัดสองคอบก็ตาม หากแต่จารึกวัดพระบรมธาตุ 1 ซึ่งมีอายุอยู่ในปี พ.ศ. 2263 ก็ได้เรียกเจดีย์ประธานของวัดแห่งนี้ว่าพระบรมธาตุซึ่งมีความหมายเท่ากับพระศรีรัตนธาตุ

2. เนื้อความที่กล่าวถึงขุนเพชฌุสสารประดิษฐาพระศรีรัตนธาตุเป็นเหตุการณ์ในอดีต ทั้งนี้เพราะเรื่องราวที่ปรากฏต่อจากข้อความนี้เป็นเหตุการณ์ในอดีตทั้งสิ้น

เมื่อพระศรีรัตนธาตุในจารึกคือเจดีย์ประธานของวัดพระบรมธาตุชัยนาท แต่เหตุใดจารึกของขุนเพชฌุสสารจึงมาอยู่ที่วัดสองคอบ ผู้เขียนสันนิษฐานว่า จากที่ได้กล่าวไปข้างต้นแล้วว่าจารึกวัดสองคอบ 1 และ ในจารึกเถรศรีเทพศิรیمانนท์ 1, 2 มีความสัมพันธ์กัน ดังนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ว่า ในปี พ.ศ. 1956 ขุนเพชฌุสสารและญาติวงศ์ได้ทำบุญก่อพระเจดีย์ที่วัดสองคอบ ส่วนขุนเพชฌุสสารได้ทำจารึกวัดสองคอบ 1 ขึ้น แต่ได้พรรณนาบุญกุศลที่ทำไปแต่หนหลังแล้วบรรจุไว้ที่วัดสองคอบ

ถ้าขุนเพชฌุสสารได้เป็นเจ้าเมืองเมื่อปีชวดสัมฤทธิศก (จุลศักราช 770) ต่อมาจึงสร้างพระศรีรัตนธาตุแห่งกรุงไชยสถาน จะเป็นไปได้หรือไม่ว่าเมืองชัยนาทหรือเมืองไชยสถานได้ถูกยกให้ขึ้นเป็นเมืองในช่วงเวลานั้น

¹ G. Coedès. (1965). Documents epigraphiques provenant de Tenasserim. in *Siam Society Felicitation Volumes for Prince Dhani Nivat* Vol. II. pp. 203–209. ; M. Vickary. (1973). “The Khmer Inscriptions of Tennassim : A Reinterpretation”. *JSS*. 61(1): 51 – 70.

² คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์. (2510). *ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยาภาคที่ 1*. หน้า 9.

ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับอักษรวิจิตรจารึกจากวัดสองคอบ

เนื่องจากการอ่านในครั้งนี้อยู่เขียนมีข้อจำกัดคือ ไม่ได้อ่านจารึกของจริง อาศัยแต่เพียงการอ่านจากภาพจำลองอักษรที่ตีพิมพ์ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 5

ดังนั้นจึงจะไม่ขอนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับวิวัฒนาการรูปแบบตัวอักษรของจารึกชุดนี้ เพียงแต่ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับอักษรวิจิตรบางประการ ดังต่อไปนี้

1. จารึกที่ได้จากวัดสองคอบจะพบได้ว่ามีการใช้อักษรอยู่ 3 แบบ คือ จารึกอักษรไทย อักษรเขมร และอักษรเขมรปนไทย แต่เนื่องจากจารึกเหล่านี้พบในสถานที่เดียวกันจึงทำให้สะท้อนได้ว่า ความหลากหลายของการใช้อักษรจัดบันทึกข้อความ โดยเฉพาะเมื่อการใช้อักษรเขมรปนอักษรไทย ดังนั้นเราจึงพบว่าจารึกที่ได้จากวัดสองคอบที่ใช้อักษรไทยมีการนำอักษรวิจิตรประเภทตัวซ้อนซึ่งเป็นอักษรวิจิตรตามแบบอักษรเขมรมาใช้ด้วย ตัวอย่างที่พบมากที่สุดคือการซ้อนเชิง ร

2. ในกรณีของจารึกที่ใช้อักษรเขมร เนื่องจากพยัญชนะของอักษรเขมรนั้นมีน้อยกว่าอักษรไทย เพราะฉะนั้นอักษรเขมรในจารึกที่ได้จากวัดสองคอบจึงอาจจะแทนรูปอักษรไทยได้ในขณะเดียวกัน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

รูป ต ในอักษรเขมร แทนตัว ต , ต ในอักษรไทย

รูป ป ในอักษรเขมร แทนตัว บ , ป ในอักษรไทย

รูป ผ ในอักษรเขมร แทนตัว ผ , ผ ในอักษรไทย

รูป พ ในอักษรเขมร แทนตัว พ , พ ในอักษรไทย

รูป ส , สุร ในอักษรเขมร แทนตัว ซ ในอักษรไทย

3. ในจารึกวัดสองคอบ 1 ปรากฏการใช้ เระฆะ หรือสัญลักษณ์แทนตัว ร หัน ที่นิยมซ้อนพยัญชนะหลัง “ร เระฆะ” เพิ่มอีกหนึ่งตัว ซึ่งลักษณะการใช้เป็นแบบที่นิยมใช้ในจารึกในเขตทะเลสาบเขมร ลักษณะเช่นนี้ นอกจากจารึกทั้ง 2 แผ่น ยังปรากฏตัวอย่างใน บรรทัดที่ 10 จารึกวัดป่าแดง แผ่นที่ 3 (หลักที่ 9)

สันนิษฐานว่าที่ในจารึกทั้งสองหลักยังคงตามอักษรวิจิตรเช่นนั้นเพราะ ใช้อักษรเขมร

4. ในกรณีของจารึกวัดสองคอบ 1 มีการใช้รูป -า แทนสระโอะ และ สระเอา ปนกัน

5. ข้อความในจารึกที่ได้จากวัดสองคอบส่วนใหญ่ไม่นิยมเครื่องหมายวรรณยุกต์ หากแต่ในจารึกวัดสองคอบ 1 ยังใช้สัญลักษณ์ + แทนไม้โท ลักษณะเช่นนี้ยังพบในจารึกที่มีอายุร่วมสมัยกับจารึกจากวัดสองคอบ เช่น จารึกวัดป่าแดงแผ่นที่ 3 (หลักที่ 9) และ จารึกวัดตาเถรซึ่งหนึ่ง (หลักที่ 46) เป็นต้น

6. ในจารึกวัดสองคอบ 1 จะพบว่าในหลายครั้งที่ใช้สัญลักษณ์วิกรมกำกับไว้ที่เหนือตัวสุดท้ายเพื่อให้รู้ว่าเป็นตัวสะกด ซึ่งลักษณะการใช้เป็นแบบที่นิยมใช้ในจารึกในเขตทะเลสาบเขมร

ดังนั้นในกรณีการปริวรรตคำมีอักษร 2 ตัวที่ไม่มีสระท้ายคำ การใช้จุด (.) ได้ตัวอักษรที่เป็นตัวสะกด แสดงว่าในจารึกจะใช้วิกรม แต่ถ้าจุดอยู่ที่พยัญชนะตัวหน้า หมายถึงใช้ระบบตัวซ้อนเป็นตัวสะกด โดยที่ตัวสะกดจะเป็นตัวซ้อนได้พยัญชนะตัวหน้า (ดูรายละเอียดข้อให้ดูในรูปประกอบ)

7. ในจารึกจากวัดสองคอบ 1 ไม่นิยมจะใช้รูปเหมือนเลขสองไทย เพื่อกันความสับสนในการปริวรรตจะใช้สัญลักษณ์ (๓)

8. ลักษณะที่พบได้โดยทั่วไปในจารึกจากวัดสองคอบจะพบว่ามักจะมีคำนำหน้าชื่อเพื่อบอกลำดับลูกคนที่ ซึ่งมีปรากฏในพระไอยการบานแพนง

จารีกวัตสองคอบ 1

ด้านที่ 1

คำจารึก

1. นนมา พุชชาย // ทสนกษคุณเทศสปรกาเกวเกสสพมา รกสตรทตตดินตางป็นเกลาเปนทางม
ภูตสตุใจตินใจพาภาษาพนนรายพระยสพระกยรติพรคญตราไวเปน
2. ไตแต่โลกากอรจนงอรแต่พระสาสตาปพิตรสถิตแต่พระธรมมอารยยสงคเจ้าเมืองขุนเพชุลสา
รมิพระผจงสรทฐาปรัตติสตาไวตางไตเท่าพระมหาเถรสิลคำพิรยยฎเปนครุเจ้า
3. สจางนปากุลเทพนิไสรใจไวแต่ปริฎามหาพิยรททำไทกยรติยสสเท่าเจ้าเมืองขุนเพชุลสาร
ฎใจซาวมหาสรทฐาอีกอโกลสิรมาตาดพนิตาดเมนางสอยทองฎเลสปงเก
4. ตสรทามหาพนิตาดิจตรตติตเมนางสิริมุลจจุลใจปุนนเจสเพรสแต่สรทฐากอนมาเมนางพว
ฎมิคูนเมนางฎใจปุน ปุนชวมเมทงหลายพนนรายสรทฐา
5. อนุเมาทนาตวยทเจ้าเมิง แต่ปัฐนทกสตรสิริตทิสกโภยสากอาทิตยตราเอกาทสเกตจิง
พระสงคทงหลายแต่ทเจ้าเมองปรัตติสตาพระสิริรัตนธาตู่แหง
6. กรุงไชยสฐานนามมาตราบึงแต่ทเจ้าเมองกทำกุสลมาตักโนในสุพรรณนฎมทไททานเรินอน
นททำฎติพิหารในสิริอโยทยาไทชาโสงคนเมลกพระสงคสิ
7. ตนตกลีกทชแต่ลีกทพลอยคินมา / ทไทโงคาคมคาลานึงทไททานโทองแปตด่าลึงตลบ
บอนนึ่งคาคาลารึงทปติตอิกพิจิตรพสสตรถตตนน
8. มารอยนึ่งไททานทปวสชาวเจาสองคนฎเปนลูกทฎกถนลสงแหงแต่พระสงคทเจ้าเมิงเอากุสล
ผลปุนปุนเมจพาวนาไตสิแลน พระ ๗
9. องคไสทเจ้าเมิงปรัตติสตาแต่เจ้าขุนหลวพสิริแกวแลเมนางจกงฎเปนพ่ตาดเมยาย // เจ้า ๗ นิตปรัตติ
สตาพระสิริรัตนธาตู่ไสไท

ด้านที่ 2

คำจารึก

1. ผาชาวเจ้าเซาทานปาเรองคนนึ่งอายแกวลูกฎนึ่งไสยฎนึ่ง¹ฎยิงโสงไฟวยลูกชียอีกเพชสฎก
ติครวนึ่ง
2. เอยเจ้าเย็กอีล้งอำมนอยอามเสนหมุเพชสฎกตีทานิแล // ซิอายผาชาวฎนึ่งทานให้ป่าเริงแต่พระ
สิริรัตนธาตู่
3. แหงนครพระรามาโสดผาชาวครวนึ่งซิชียีชางทานให้ป่าเริงแต่พระมหาเถรธรมมปุตรแหงสิริ
สุพรรณนฎม มาแลว แต่
4. ทำบุญอนนเริมลนพนไปยพระเจ้าหากตรสชแล // นงลิณิฎชิจเจ้าสามิหรงเชือน ชแล
5. ชหุณพิพรพุทฐสิริอารยยไมตรีชมิพระปรัตติสตาตวยอสงเซี้ยยอयाเลง // ปูลิธิ
6. นนเอาคนแต่พระสิริรัตนธาตู่คูลานไปนโตกตจิงพระสิริอารยยตริสิทธิการยย //

¹ ในคำอ่านเดิมจะมีคำว่า “จววุนึ่ง” ต่อท้าย แต่ในรูปจำลองอักษรไม่ปรากฏคำนี้

² ในคำอ่านเดิมจะมีคำว่า “ยิ” ต่อท้าย แต่ในรูปจำลองอักษรไม่ปรากฏคำนี้

ด้านที่ 1

คำอ่านปัจจุบัน

1. โนมุ พุธาย¹ ทศนัชฌุณเทศ² ผกาแก้วเกต สพมรกษัตริย์³ ทัดดินต่างปิ่นเกล้าเป็นทองมกุฏ
สุดใจดินใจฟ้า⁴ กุขำขอพรรณราย⁵ พระยศพระเกียรติ พระคุณตรา⁶ไว้ เป็น⁷
2. ไต้แต่โลกการ⁸ จนงอน⁹แต่พระศาสดาบพิตร สถิต¹⁰แต่พระธรรมอารยสงฆ์ เจ้าเมือง
ขุนเพชฌุสาร มีพระผจงศรัทธา ประดิษฐานไว้ต่างใต้เท้า¹¹ พระมหาเถรศีลคำพิริย¹²ผู้เป็นครูเจ้า

- 1 ที่ถูกควรเป็น โนมุ พุธาย แปลว่า ขอความนมัสการจงมีแก่พระพุทธเจ้า ลักษณะการขึ้นบทนมัสการสั้นๆ เป็นสิ่งที่พบได้ทั่วไปในจารึกที่พบในประเทศไทยในปัจจุบันที่มีอายุราวช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 - 21
- 2 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า ทศนัชฌุณเทศ = สิบนิ้ว (ไหว้) คุณ (เทพรักษซึ่งคุ้มครอง) ประเทศ อย่างไรก็ตามในการอ่านครั้งนี้ตีความว่า สิบนิ้วไหว้ผู้ทรงคุณในดินแดน
- 3 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า ผกาแก้วเกต สพมรกษัตริย์ = ดอกแก้วดอกเกต (ถวายเป็น) ถวายพระมหากษัตริย์ที่สวรรคตไปแล้วทุก ๆ พระองค์ แต่อย่างไรก็ตามคำว่า “มร” ไม่ได้หมายความว่า การตาย แต่ควรแปลว่า ตรงกลาง หรือ ท่ามกลาง ในจารึกวัดข้างล้อม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 22 - 24 ความว่า “สำนักมหาเถรพุทธศาครอันทันมรไปด้วยเถรานุเถรทั้งหลาย”
- 4 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า “ทัดดินต่างปิ่นเกล้า” คำนี้คล้ายกับคำสามัญว่า อาบเหงื่อต่างน้ำ หมายความว่า พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์นั้น ทรงได้รับความลำบากตรากตรำมาก “แบกแผ่นดินเป็นทองมกุฏ สุดใจดินใจฟ้า” หมายความว่า พระคุณดังกล่าวเปรียบเสมือนเป็นมงกุฏทองอันหนักว่าดีประเสริฐสุดช่วยฟ้าดินสลายเทียว อย่างไรก็ตามในการอ่านครั้งนี้เสนอว่า ทัดดินเป็นปิ่นเกล้า อาจจะมาจกคำว่า “ภูธร” ที่หมายถึงทรงไว้ซึ่งแผ่นดินคือพระราชธา ดังนั้น “ทัดดินต่างปิ่นเกล้าเป็นทองมกุฏ” จึงหมายถึง พระมหากษัตริย์ทรงทูนแผ่นดินเหมือนปิ่นเหมือนมงกุฏ ส่วน “สุดใจดินใจฟ้า” ในการอ่านครั้งใหม่ตีความว่า เป็นที่สุดของดินและฟ้า ซึ่งหมายความว่าถึงเป็นที่สุดของโลก
- 5 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า คำว่า พรรณราย ในที่นี้ใช้ในความหมายว่า พรรณนา แต่อย่างไรก็ตามคำว่า “พรรณราย” ในวัฒนธรรมทะเลสาบเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร หมายถึง แผ่นศิมี ส่องสว่าง บาน รุ่งเรือง อนึ่งยังพบ “ผงร” ดังนั้นคำว่า “พรรณราย” ในที่นี้ก็อาจจะหมายความรุ่งเรืองของเกียรติยศ (อุไรศรี วรรณะริน. (2553). *ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย*. หน้า 256.)
- 6 จำไว้
- 7 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า เป็น = เกิด หรือ มี
- 8 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า โลกการ = บ่อเกิดแห่งโลก
- 9 ฉำ ทองคำวรรณ อธิบายว่า จน = ชัดสนหรือไร้ทรัพย์สินจน = งาม หรือความดี , ความงาม แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า แม้คำว่า “จน” ในภาษาอาม หมายถึง งาม สวย อนึ่ง ปรากฏลักษณะข้อความที่คล้ายคลึงใน จารึกวัดข้างล้อม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 11 - 12 ว่า “มหาธรรมราชาอรโณศาสนามีใจ” ดังนั้นในการอ่านใหม่ครั้งนี้ตีความ จน = จนกระทั่ง ส่วน จนอน = น่าจะมาจากศัพท์คำว่า งร ในวัฒนธรรมทะเลสาบเขมร มีหมายความว่า เชิด หรือ ยกขึ้น ดังนั้นจึงรวมความจนงอน คือ จนกระทั่งยกเชิดขู อีกทั้งยังพอเปรียบเทียบกับสำนวนที่ว่า เลิกพระศาสนา ที่หมายถึง เชิดชูพระศานน นอกจากนี้ปรากฏคำว่า “ผงร” หมายถึง หงาย ชู ทรงไว้ (อุไรศรี วรรณะริน. (2553). *แหล่งเดิม*. หน้า 139, 241.) ดังนั้นจึงปรากฏในมหาชาติคำหลวงว่า “ข้าแต่พระผู้ฝังรแผ่นดิน จงเจ้ากูอย่าแคล้วความสุข” และ ดำรงโลกการ ผงรด้วยทศพิธธาชธรรม (กรมศิลปากร. (2516). *มหาชาติคำหลวง*. หน้า 146, 337-338.)
- 10 สถิตตั้งอยู่ หรือ ยืนยงคงอยู่
- 11 เท้า = ทาน
- 12 พระมหาเถรศีลคัมภีร์ อนึ่ง ในจารึกเชตุพน (หลักที่ 287) บรรทัดที่ 7 ปรากฏนาม บาเถรศีลคำภร แต่ก็ไม่สามารถระบุได้ว่า เป็นบุคคลเดียวกันกับพระมหาเถรในจารึกแผ่นนี้

3. สถานบากุลเทพ¹นี้ไซรัใจไว้แต่ปริญามหาเพียร² กระทำให้เกียรติยศเท่าเจ้าเมือง³ ขุนเพชฌุสาร ผู้ใจขามหาศรัทธา อีกรอก⁴ศรีมาตา พินดาแม่นาง⁵สร้อยทองผู้เลิศ บังเกิด
4. ศรีทathamพินดาพิจิตร ต่อติดแม่นางศรีมูล จรูญใจบรรเจิด เปริดแต่ศรัทธา ก่อนมาแม่นางพัว ผู้มีคุณ แม่นางผู้ใจบุญ บุญชาวแม่⁶ทั้งหลาย พรรณราย⁷ศรัทธา
5. อนุโมทนาด้วย ⁸ เจ้าเมือง แต่ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก ไผสาขวันอาทิตย์ตรา เอกาทศเกต⁹ จึงพระสงฆ์ทั้งหลาย แต่ ๖ เจ้าเมืองประดิษฐานพระศรีรัตนธาดา แห่ง

- ¹ บากุลเทพ สันนิษฐานว่าน่าจะหมายถึงพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ ดังที่ปรากฏข้อความในจารึกวัดป่าแดงแผ่นที่ 3 (หลักที่ 9) บรรทัดที่ 9 - 10 ว่า “ฝูงนักปราชญ์ทั้งหลายมีต้นว่า นายสวรปรัชญา และ บารธรรมไตรโลก นอกจากนี้ในจารึกหลักเดียวกัน บรรทัดที่ 12 - 15 จะพบว่าเฉพาะพระสงฆ์ที่อยู่สังกัดคามวาสีจะมี คำว่า “บา” นำชื่อ จึงอาจจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า นักบวชที่สื่อกว่า “บา” นำ สะท้อนให้เห็นว่าเป็นฝ่ายคณฤชระ อื่นๆ ถ้าในกรณีบุคคลที่นำคำว่า “บา” นำแต่ไม่เป็นนักบวชจะมีปรากฏในตัวอย่าง จารึกวัดเขมา (หลักที่ 14) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 10 “บาผ้าขาว” ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 2 - 3 “บาผ้าขาวเทพ”
- ² ฉำ ทองคำวรรณ อ่านว่า “สถานบากุลเทพนี้ ใสใจไว้แต่ปริญามหาเพียร” อื่นๆ คำว่า “ปริญา” น่าจะตรงกับคำว่า “ปรีชญา” ในด้านที่ 2 บรรทัดที่ 5 ของจารึกแผ่นนี้และในจารึกของสุ่มแม่น้ำภาคกลางตอนบน ยกตัวอย่างเช่น จารึกวัดเขมา (หลักที่ 14) ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 12 ว่า “ขอกุมปรีชญาและสมบัติ”
- ³ เท่าเจ้าเมือง น่าจะหมายถึง ค่ายก่อกองเจ้าเมือง
- ⁴ ออก ในที่นี้เป็นคำนำนามบุคคลสูงศักดิ์ ดังเคยมีปรากฏในมหาชาติคำหลวงว่า “ออกขุนี่เกล้า นามพระเจ้าแพสยันดร” (กรมศิลปากร. (2516). แหล่งเดิม. หน้า 65.)
- ⁵ คำแปลว่า “แม่” ตรงกับคำในภาษาเขมรโบราณว่า “เม” พบทั้งสมัยเมืองพระนครและหลังเมืองพระนคร ซึ่งในจารึกแผ่นนี้ก็เขียนว่า “เม” ไม่มีความหมายเท่ากับคำว่า “mother” แต่เป็นคำนำสตรีผู้มีบรรดาศักดิ์มาตั้งแต่สมัยก่อนเมืองพระนคร ดังปรากฏในจารึก K.138 ส่วนศัพท์ที่มีความหมายเท่ากับคำว่า “mother” ในจารึกสมัยเมืองพระนครใช้ “กนฺโลง” (S. Pou. (1992). *Dictionnaire Vieux Khmer-Français-Anglais*. p. 78.) ในสมัยหลังเมืองพระนครใช้ว่า “มุตาย” ดังปรากฏที่ปราสาทนครวัดใน IMA.20.17 (อุไรศรี วรรตะริน. (2542). *พจนานุกรมศัพท์จารึกสมัยหลังเมืองพระนคร*. หน้า 165.) ส่วนคำว่า “นาง” หมายถึง หญิงมีบรรดาศักดิ์ อื่นๆ จากจารึกลานทองตะนาวศรี ลานที่ สาม (หลักที่ 312) ลงพิมพ์ในศักราช 1387 (พ.ศ. 2008) ปรากฏนาม “แม่นางอัครราช จึงทำให้น่าเชื่อได้ว่า “แม่นาง” ในสมัยอยุธยาตอนต้นเป็นบรรดาศักดิ์ของผู้หญิง (G. Coedès. (1965). *op. cit.* pp. 203-209. ; M. Vickary (1973). *op. cit.* pp. 51-70.) ดังนั้นแม่นางที่ปรากฏชื่อในจารึกแผ่นนี้คงจะเป็นภรรยาขุนเพชฌุสาร
- ⁶ ชาวแม่ในที่นี้น่าจะหมายถึง หญิงที่มีบรรดาศักดิ์ อื่นๆ ปรากฏศัพท์ที่ใกล้เคียงกับคำนี้คือ คำว่า “ขแม่” ในกฎมณเฑียรบาล มาตราที่ 120, 126, 135 จะปรากฏคำว่า ขแม่พระสนม จึงชวนให้คิดว่า ขแม่ คือพระสนม แต่ในจารึกหลักนี้น่าจะหมายถึงบรรดาภรรยาเจ้าเมือง
- ⁷ จำเรียรุ่งเรื่องด้วยศรัทธา
- ⁸ ๖ หมายถึง ท่าน ในบางครั้งเป็นคำสรรพนามแทน เทพเจ้า มีปรากฏในยวนพ่ายว่า เหตุบพิตรคิดกรุณา ประชากรราษฎร อยยวจพินาศทองมูล สุฎฎพสลิ่ง ๓จึงแกลิ่งแสงสรวยรวบเอา แต่ในบางครั้งก็เป็นสรรพนามใช้แทน เจ้านคร ดังมีตัวอย่างปรากฏในจารึกวัดสรศักดิ์ บรรทัดที่ 5 ว่า พ่ออยู่หัว ๖ ออกญาธรรมราชาของศัทรังไตรปิฎกนั้น นอกจากนี้ยังเป็นสรรพนามแทนพระสงฆ์ทรงสมณศักดิ์ ดังมีตัวอย่างปรากฏในจารึกวัดสรศักดิ์ บรรทัดที่ 12 ว่า จะให้พระมหาเถรเจ้า ๖ มาอยู่เอาพรรษาในนี้ อื่นๆ จากหลักฐานจารึกที่พบในเขตสุ่มแม่น้ำภาคกลางตอนบนพบว่า ในช่วงที่ราชวงศ์พระร่วงยังไม่ตกอยู่ภายใต้ปกครองของราชสำนักภาคกลางไม่ปรากฏคำว่า “๖” ที่ใช้เป็นสรรพนาม ดังนั้นจึงชวนให้คิดว่า การใช้ “๖” เป็นสรรพนามน่าจะเป็นสำนวนของราชสำนักภาคกลางตอนล่าง
- ⁹ ปีชวดนักษัตรสัมฤทธิศก ไผสาขวันอาทิตย์ตรา เอกาทศเกตคือ จุลศักราช 770 วันอาทิตย์ขึ้น 11 ค่ำ เดือน 6 อื่นๆ คำว่า เอกาทศ หมายถึง 11 คำว่า เกต เป็นศัพท์ในวัฒนธรรมทะเลสาบเขมรหมายถึงข้างขึ้น ไผสาข หมายถึง เดือน 6 ส่วน ทราน่าจะหมายถึง กำหนด เดิมได้เทียบว่าตรงกับปี พ.ศ. 1951

6. กรุง¹ไชยสถานนาม มาตราหนึ่ง² แต่ ๓ เจ้าเมืองกระทำกุศลมาแต่กระโน้นในสุพรรณภูมิ ๓ ให้ทานเรือนอัน ๓ กระทำกุฎิวิหารในศรีอโยธยา ให้ข้าสองคนแม่ลูก พระสงฆ์สี่

7. ตน³ตเล็ก⁴ ๓ ขอแต่เล็ก ก็ ๓ ปลอยคืนมา⁵ ๓ ให้ทองคำถมค่าลานหนึ่ง⁶ ๓ ให้ทานทองแปด ตาลึง ตลับอัน⁷หนึ่ง ค่าผ้าล้านหนึ่ง ๓ ประดิษฐ์อีก พิจิตรพัสด⁸ ๓ ถัดนั้น

8. ฝ่ายอัยหนึ่งให้ทาน ๓ บวชชาวเจ้า⁹สองคนผู้เป็นลูก ๓ ผู้กถน¹⁰สองแห่งแต่พระสงฆ์ ๓ เจ้าเมือง เอากุศลผลบุญ บุญแม่จะภาวนา¹¹ ได้สี่แสนพระ ฯ

9. องค์ไสร^{๑๒} ๓ เจ้าเมืองประดิษฐ์าแต่เจ้าขุนหลวงพ้อ¹²ศรีแก้วและแม่นางจกผู้เป็นพ่อตาแม่ยาย // เจ้า ฯ ๓ ประดิษฐ์าพระศรีรัตนธาตุใส่ให้

1 จารึกในวัฒนธรรมเขมรก่อนเมืองพระนครและสมัยเมืองพระนคร จะพบคำว่า “กรุง” ส่วนคำว่า “กรุง” จะพบในจารึกวัฒนธรรมทะเลสาบเขมรสมัยหลังเมืองพระนคร หมายถึง เจ้าเมือง ผู้ปกครอง กษัตริย์ และเมืองหลวง (อุไรศรี วรสาริน. (2542). แหล่งเดิม. หน้า 132. ; S. Pou. (1992). op. cit. p. 78.)

2 มาตราหนึ่ง โดยทั่วไปจะพบศัพท์คำนี้ในเอกสารที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย แต่นอกจากนี้ยังพบในจารึกวัดอโศการาม (หลักที่ 93) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 42 ว่า “อำนาจพระราชกุศลนี้ ฯ มาตราหนึ่งสมเด็จพระ-” ดังนั้นจึงชวนให้คิดได้ว่า คำว่า “มาตราหนึ่ง” จะใช้เป็นคำขึ้นประโยคใหม่ เหมือนกับคำว่า “อันหนึ่ง”

3 คำว่า “ตน” ในภาษาโบราณใช้เป็นคำสรรพนามและลักษณะแทนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พระราชา และพระภิกษุสงฆ์ สำหรับในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยาปรากฏโครงการแข่งน้ำ บทที่ว่า “ทอดโทรท์แก่เจ้าตน” ซึ่งเจ้าตนในที่นี้แทนองค์พระมหากษัตริย์ (จิตร ภูมิศักดิ์. (2524). *โครงการแข่งน้ำ*. หน้า 60-62.)

4 ในมาตราที่ 86 ของพระไอยการเบตเสวจ ปรากฏข้อความว่า “ถ้าแลใช้ไปปะทะลอดทอดท่าแล้วตักก็ดี แลอสุนตักต้องสำเภาก็ดี แลเพลิงไหม้หอบสามมาไหม้สำเภาก็ดี ท่านว่าเปนกาลกำหนด” ดังนั้นจึงสันนิษฐานว่า คำว่า “ตกลึก” ถูกจับตัวไป

5 เดิม คำ ทงคำวรรณ อ่านว่า พระสงฆ์สี่ตนตกลึก ๓ ขอแต่เล็กกะทบลอยคืนมา และอธิบายว่าน่าจะหมายความว่า พระสงฆ์ 4 รูป ซึ่งตกอยู่ในเงื้อมมือของข้าศึก ท่านก็พยายามขอจากข้าศึกกลับคืนมาได้

6 อาจจะหมายถึง ขุนเพชรสุวาร อุทิศทองคำทำลานทองแผ่นนี้

7 “อัน” ในที่นี้คือลักษณะนามที่สามารถใช้กับสิ่งของได้หลายประเภท ดังเคยมีปรากฏในจารึกพ่อขุนรามคำแหง (หลักที่ 1) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 32 ว่า “ปากประตุมีกะดิงแชนอันหนึ่ง” และ จารึกวัดศรีชุม (หลักที่ 2) ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 7 - 8 ว่า “ที่นั่นก่อนพระทันตธาตุสุคนธ์เจดีย์มีสามอัน มียอดอันหนึ่ง”

8 คำ ทงคำวรรณ ว่า พัสตร์ = ผ้า

9 คำว่า “ชาวเจ้า” ที่หมายถึงพระราชวงศ์ มีปรากฏใน กฎมณเฑียรบาล ระบุปี จ.ศ. 720 มาตราที่ 56 ว่า “ท่านมิให้ชาวเจ้าราชกุฎหลวงเมืองขุนหมื่นหัวพัน” พิสูทำน้ำลุยเพลิง ปรากฏปี พ.ศ. 1893 ความว่า “ชาวเจ้าเง่ายุพราชชมุขมาตยมนตรี” ในพระไอยการทาสมาตราที่ 54 ระบุปี มหาศักราช 1387 (พ.ศ. 2008) ความว่า “ชาวเจ้าเหง่ายุพราชราชินิกุล ในพระไอยการลักษณะวิวาทคดีด่ากัน ระบุปี มหาศักราช 1369 (พ.ศ. 1990) “โฆษนาแก่ชาวเจ้าเหล่าราชินิกุล” หากแต่คำว่า “ชาวเจ้า” ในที่นี้หมายถึง เชื้อวงศ์เจ้าเมือง ดังปรากฏตัวอย่างในจารึกวัดแวง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี (หลักที่ 304) ด้านที่ 2 บรรทัดที่ 15 - 20 “ท่านเจ้าเมืองสร้างนี้เพื่อจักให้ได้บุญแก่ชาวเจ้าทั้งหลายอันได้เข้ามาส่วยพระราชสมบัติในเมืองนี้ ผิชาวเจ้าตนใดได้มากินเมืองนี้ไสร” หรือ อาจจะหมายถึง เชื้อพระวงศ์ ถ้าสมมติว่าขุนเพชรเป็นพระราชวงศ์ ก็ได้

10 ผู้กถน เทียบกับสำนวนที่ว่า พระรามจงถน คือการสร้างถน

11 คำ ทงคำวรรณ อธิบายว่า คำว่าภาวนา ในที่นี้ใช้ในความหมายว่า คนหา และให้อ่านคำอ่านปัจจุบันว่า “บุญเมื่อจะภาวนา”

12 ในการอ่านครั้งก่อน คำ ทงคำวรรณ อ่านว่า เจ้าขุนหลวงพระ อย่างไรก็ตาม ในคำจารึกไม่ปรากฏเชิง ร ได้ตัว พ จึงทำให้ในการอ่านครั้งนั้นก็เป็น เจ้าขุนหลวงพ้อ

ด้านที่ 2

คำอ่านปัจจุบัน

1. ผ้าขาว¹เจ้าชวาทาน บาเรื่องคนหนึ่ง อ้ายแก้วลูกผู้หนึ่ง ไสผู้หนึ่ง ผู้หญิงสอง พ่อไวลูกชื่อกี๊เพซศักดิ์ ครวหนึ่ง
2. อ้ายเจ้ายี่กะอีลัง อามน้อย อามเสน หมู่เพซศักดิ์เท่านั้นแล // ซ้ออ้าย ผ้าขาวผู้หนึ่งท่านให้บำเรอแต่พระศรีรัตนธาตุ
3. แห่งนครพระราม²โสด ผ้าขาวครวหนึ่งชื่อยี่ข้าง ท่านให้บำเรอแต่พระมหาเถรธรรมบุตรแห่งศรีสุพรรณภูมิ มาแล้ว แต่
4. ทำบุญอันเริ่มล้นพันไป พระเจ้า³หากตรัส ชแล⁴ // หนังสือนี้ผู้ชื่อ เจ้าสามิหรงศ์⁵เขียน ชแล
5. ขอให้ทันพระพุทธรูปอารียไมตรี⁶ ของจะมีพระปรีชญาด้วยสองไชย⁷ ออย่าเลง⁸ // ปู่สิง
6. หน⁹เอาคนแต่พระศรีรัตนธาตุ คลานไปหนใดก็ดี จงพระศรีอารียตรี¹⁰ // สิทธิการียะ¹¹

¹ ผ้าขาว ในเอกสารโบราณบางครั้งเรียก ปะขาว หมายถึง คนถือเพศบวชอย่างหนึ่ง, ทุ่งขาวห่มผ้าขาว กินข้าวลวงเวลาได้ (ปรีดีเล. (2514). *อักขรภิธานศรับท์*. หน้า 383.) และน่าจะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ดูแลรักษาพระอาราม ทั้งนี้เพราะ ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด) กล่าวว่า “เสด็จขึ้นไปเมืองลพบุรีตรัสให้บูรณะอารามพระศรีรัตนมหาธาตุให้บริบูรณ์ แลแต่งพระนางชี 200 กับข้าพระให้อยู่รักษา” (กรมศิลปากร. (2502). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์ (จาด)*. หน้า 80.) อนึ่ง สถานะของปะขาวเสมอกับฆราวาส ดังมีปรากฏในมาตราที่ 22 ของพระไอยการลักษณะพยานว่า “อนึ่งอั้งปะขาวรูปชู้ท่านให้สืบตั้งพยานคะราวาชนั้น” แต่อย่างไรก็ตามสถานะของปะขาวย่อมสูงกว่าไพร่ เพราะในมาตราที่ 27 ของพระไอยการนาทหารพลเรือน ระบุศักดินาของปะขาวรัฐธรรมนูญสมอนนา 200 ตาปะขาวมิได้รัฐธรรมนูญสมอนนา 100 อนึ่ง ธรรมเนียมการอุทิศผ้าขาวให้แก่ศาสนสถานไม่ใช่ว่าปรากฏในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาเท่านั้น ยังมีปรากฏในจารึกจุลศัริ์ของพญาเมกุฎ แห่งราชวงศ์มังราย (ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. (2550). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 12*. หน้า 34.)

² ส่วนพระศรีรัตนธาตุ แห่งนครพระราม หมายถึง วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเมืองลพบุรี

³ พระเจ้าในที่นี้คือ สรรพนามที่เรียกพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งน่าจะหมายถึงสมเด็จพระนครินทราธิราช อนึ่ง การแทนพระมหากษัตริย์ว่าพระเจ้านั้นก็สืบกันมานานพื้นเมืองเชียงใหม่ที่พระยาสุทธีเยศวรพุทธเจ้าตีโลกราชว่า “ตั้งพญาไต้ผู้ห้อยปลายยังเรียกพระเจ้านา แต่เมื่อ ตูซำจักพิบูลเจ้าเหนือหัวว่า พระเจ้าชะแลว่าอัน” (อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค เวียอาจ. (2543). *ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. หน้า 66.)

⁴ ฉ่า ทองคำวรรณ อธิบายว่า ชแล = เทียวแล แต่อย่างไรก็ตามคำว่า “ชะแล” เป็นศัพท์ที่แทบจะไม่พบในจารึกล้านนา เท่าที่ค้นเจอปรากฏในจารึกวัดห้วยหลวง จังหวัดเชียงราย (ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. (2540). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 1 จารึกในพิพิธภัณฑฯ เชียงแสน*. หน้า 177.)

⁵ เจ้าสามิหรงศ์ น่าจะหมายถึง พระผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะคำว่า “สามิ” จะปรากฏในนามของพระภิกษุชั้นสูง ดังตัวอย่างของพระมหาเถรศรีสัทธาราชจุฬามณีมหาสามิเป็นเจ้า หรือที่ปรากฏในจารึกวัดป่ามะม่วงภาษาไทย (หลักที่ 5) ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 6 - 7 ว่า “จึงให้อารานามมหาสามิสังฆราช”

⁶ ในที่นี้น่าจะหมายถึงพระศรีอารียไมตรีในฐานะอนาคตพระพุทธรูปเจ้า ดังมีปรากฏตัวอย่างใน จารึกบ้านางเมาะ (หลักที่ 288) ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 19 - 20 ว่า “เมื่อพระพุทธรูปอารียไมตรี”

⁷ อสไชย หมายถึง จำนวนตัวเลขที่เลขศูนย์ตามท้าย 16 หลัก แต่ในที่นี้น่าจะหมายถึงจำนวนภาค

⁸ ออย่าเลง = ออย่าแคล้วคลาด (เขมร แลง = ละ เลิก ปล่อย) แต่อย่างไรก็ตามในจารึกสมัยเมืองพระนครพบศัพท์คำว่า “เลง” หมายถึง ละทิ้ง ปล่อย (S. Pou. (1992). op. cit. p. 420.)

⁹ อาจจะเป็นคนเดียวกับ ปู่สิงหน ในจารึกเถรศรีเทพศิรินาหน 2

¹⁰ ที่ถูกอาจจะเป็น “จันทนพระศรีอารียไมตรี”

¹¹ ฉ่า ทองคำวรรณ อธิบายว่า สิทธิการียะ เป็นคำอธิษฐานขอความสำเร็จ อนึ่ง คำว่าสิทธิการียะ ที่เป็นคำจบบทจารึกมีปรากฏในจารึกศรีโยธาออกบวช (หลักที่ 86) แต่ในจารึกล้านนาจะปรากฏในส่วนต้นของจารึก

สรุป

จารึกวัดสองคอบ 1 แม้ว่าจะเป็นจารึกขนาดเล็ก แต่อย่างไรก็ตามจารึกหลักนี้มีความสำคัญว่าเป็นหลักฐานจารึกที่ใช้อักษรเขมรจัดบันทึกภาษาไทย รุ่นเก่าเท่าที่พบในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของระบบการจดบันทึกแบบหนึ่งของลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง

นอกจากนี้จารึกหลักดังกล่าวได้ให้รายละเอียดบางประการเกี่ยวกับประวัติเมืองชัยนาท (ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา) ในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2502). *พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระจักรพรรดิพงศ์* (จาด). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลโท พระยากลาโหมราชเสนา (เล็ก ปาณิกบุตร). _____ (2516). *มหาชาติคำหลวง*. กรุงเทพฯ: คลังวิทยา.
- _____. (2529). *จารึกในประเทศไทย เล่มที่ 5*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2537). *ทะเบียนโบราณสถานในเขตหน่วยศิลปากรที่ 1*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- _____. (2549). *พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์. (2508). *ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโบราณคดี สำนักนายกรัฐมนตรี.
- _____. (2510). *ประชุมพระตำราบรมราชูทิศเพื่อกัลปนาสมัยอยุธยาภาคที่ 1*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (2524). *โองการแข่งน้ำ*. กรุงเทพฯ: ดวงกมล.
- _____. (2526). *สังคมไทยลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนสมัยกรุงศรีอยุธยา*. กรุงเทพฯ: ไม้งาม.
- ชิน อยู่ดี. (2500). *โบราณวัตถุสถานทั่วพระราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. ขพนฯ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ให้พิมพ์ในงานฉลอง 25 พุทธศตวรรษ.
- ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่*. (2543). ปรวิวรรตโดย อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว และ เดวิด เค วัยอาจ. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์.
- ปรัตเล. (2514). *อักษรภิธานศรับท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พลตรี หม่อมราชวงศ์ คุภาวินัย เกษมศรี. (2546). พระโอยการเก่าตำแหน่งนาหัวเมืองฉบับอยุธยา. ใน *ศรีษไมยาจารย์*. หน้า 335. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการชำระกฎหมายตราสามดวง.
- พิเศษ เจียจันทรพงษ์. (2545). *ศาสนาและการเมืองในประวัติศาสตร์ สุโขทัย-อยุธยา*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2533). ความสำคัญของรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชในประวัติศาสตร์ไทย. ใน *สมเด็จพระนเรศวรมหาราช 400 ปี ของการขึ้นครองราชย์*. หน้า 106. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- सानติ ภัคดีคำ. (2548, กรกฎาคม-ธันวาคม). ศรีรามเทพนคร: สร้อยนามหรือชื่อเมือง. *ดำรงวิชาการ*. 4(2): 156-170.
- สุรณี แก้วกลม. (2526). *อักษรขอมที่ใช้บันทึกภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี.
- อุไรศรี วรรคธิน. (2553). *ร่องรอยภาษาเขมรในภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี.

- ฮันส์ เพนธ์ และคณะ. (2540). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 1: จารึกในพิพิธภัณฑน์ เชียงแสน*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.
- _____. (2550). *ประชุมจารึกล้านนา เล่ม 12*. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม.
- Coedès, G. (1965). Documents epigraphiques provenant de Tenasserim. In *Siam Society Felicitation Volumes for Prince Dhani Nivat* Vol. II. pp. 203–209.
- Pou, S. (1992). *Dictionnaire Vieux Khmer–Français–Anglais*. Paris: Centre de Documentation et de Recherche sur la Civilisation Khmère.
- Prasert Na Nagara and A.B. Griswold. (1978, June). Epigraphic and Historical Studies No. 20: The Buddhapada of Vat Pavaravivesa and its Inscription. *JSS*. 66(2): 116.
- Vickary, M. (1973, Jan). The Khmer Inscriptions of Tennassim: A Reinterpretation. *JSS*. 61(1): 51–70.
- _____. (1977, Jan). The 2/K.125 Fragment, A Lost Chronicle of Ayutthya. *Journal Siam Society*. 65(1): 10.